

РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

PECULIARITIES OF USING THE PROBLEM TRAINING TECHNOLOGY AT ENGLISH LESSONS IN HIGHER MILITARY ESTABLISHMENTS

У статті розглядаються особливості використання технології проблемних ситуацій на заняттях з англійської мови у вищих військових навчальних закладах. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як проблемна ситуація, складність, трудність. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах реалізації принципу проблемності в методиці навчання англійської мови у вищих військових навчальних закладах. Висвітлюються цілі та рівні сформованості досліджуваного явища. На основі аналізу педагогічної літератури обґрунтовується методика створення й використання проблемних ситуацій, оговорюється, що практичні особливості використання проблемного навчання на заняттях з англійської мови професійного спілкування проявляються в реалізації технології проблемного навчання саме під керівництвом викладачів. Організація навчальних занять передбачає створення таких ситуацій самим викладачем та активну самостійну діяльність курсантів щодо їх вирішення, в результаті чого й відбувається творче оволодіння знаннями, навичками, вміннями та розвиток розумових здібностей. Зазначається також, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного й методичного аспектів. Підкреслюється важлива роль використання проблемних ситуацій у стимуляції пізнавальної діяльності курсантів, що зумовлює формування стійкого бажання вивчати іноземну мову, вдосконалювати свої навички іншомовної комунікації. Успіх інтелектуального розвитку курсантів вищих військових навчальних закладів досягається головним чином на занятті, коли викладач організовує пізнавальну систематичну діяльність курсантів. Підкреслюється, що сутність проблемного заняття можна охопити однією фразою – творче засвоєння знань, коли на занятті курсант проходить усі ланки наукової творчості: постановку проблеми й пошук рішення – на етапі введення знань; вираження рішення й реалізацію продукту – на етапі відтворення (промовляння) знань. Наголошено на ефективності застосування обраної педагогічної технології, висвітлено методичні прийоми створення проблемних ситуацій, методичних засобів реалізації проблемно-пошукового підходу, що сприяють вирішенню завдань і цілей сучасного заняття з англійської мови професійного спілкування.

Ключові слова: проблемне навчання, проблемні ситуації, проблемні завдання, складність, трудність, метод навчання.

The article deals with the peculiarities of using the technology of problematic situations at English classes in higher military educational establishments. In particular, the essence of such concepts as the problem situation, complexity, and difficulty is revealed. The main focus is on the theoretical and methodological principles of implementation of the problem principle in the methodology of teaching English in high schools. The goals and levels of formation of the studied phenomenon are highlighted. Based on the analysis of pedagogical literature, the methodology of creating and using problematic situations is substantiated, it is stated that the practical features of using problem-based learning in English language classes of professional communication are manifested in the implementation of problem-based learning technology under the guidance of teachers. The organization of training sessions involves the creation of such situations by the teacher himself and the active independent activity of the cadets to solve them, resulting in a creative mastery of knowledge, skills, skills and development of mental abilities. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects. The importance of using the problematic situations in stimulating cognitive activity of cadets is emphasized, that leads to the formation of a stable interest to learn a foreign language, to improve their foreign language communication skills. The success of the intellectual development of cadets of higher military educational establishments is achieved mainly in class, when the teacher organizes cognitive systematic activity of cadets. The article emphasizes that the essence of a problematic lesson can be covered by one phrase – creative mastering of knowledge, when all the links of scientific creativity pass through the busy cadet: problem formulation and search for a solution – at the stage of knowledge introduction; solution expression and product realization – at the stage of knowledge reproduction. The article emphasizes the effectiveness of the application of the selected pedagogical technology, highlights the methodical methods of creating problem situations, methodical means of implementing the problem-seeking approach, which contribute to solving problems and goals of modern English language training in professional communication.

Key words: problematic learning, problematic situations, problematic tasks, complexity, difficulty, teaching method.

УДК 378
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-12>

Березнева І.М.,
старший викладач
кафедри іноземних мов
Національної академії
Національної гвардії України

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах поширення міжнародного військового співробітництва та необхідності приводити ЗС України у відповідність до стандартів НАТО зростають вимоги щодо підвищення якості навчання та пошук ефективних методів і технологій викладання іноземної мови курсантам вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ). Усе більшої значущості набуває пошук і запровадження таких засобів навчання іноземної мови, які б задовольняли викликані потреби держави у висококваліфікованих фахівцях, здатних до ділового спілкування з іноземними партнерами.

Рушійною силою будь-якого розвитку є подолання відповідних протиріч, а подолання цих протиріч завжди пов'язане з певними здібностями. Вони припускають уміння адекватно оцінити ситуацію, виявити причини виникнення труднощів і проблем у діяльності (професійної, особистісної), а також спланувати і здійснити спеціальну діяльність щодо подолання цих труднощів (протиріч). Навчальний процес потрібно організувати так, щоб «вирощувати» ці здібності в майбутніх фахівців. Отже, навчальний процес повинен моделювати процес виникнення й подолання суперечностей, але на навчальному змісті. Цим вимогам, на нашу думку, сьогодні найбільшою мірою відповідає проблемне навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виконавши огляд робіт учених з проблемного навчання, ми можемо зробити висновок, що це не нове педагогічне явище. Історія власне проблемного навчання починається з уведення так званого дослідницького методу, правила якого в педагогіці розроблені американським філософом і педагогом Джоном Дьюї (1859–1952). Далі ідея й принципи проблемного навчання в руслі дослідження психології мислення розроблялися психологами: С.Л. Рубінштейном, Д.Н. Богоявленським, Н.А. Менчинскою, А.М. Матюшкіним. Серйозно цими питаннями займалися Т.В. Кудрявцев, Д.В. Вилькеєв, Ю.К. Бабанський, М.І. Махмутов та І.Я. Лернер. Дослідження в цій галузі ведуться й зараз іншими представниками педагогічної науки: Г.К. Селевко, Е.Л. Мельниковою.

Перші згадки про метод проблемного навчання як окрему одиницю навчальної діяльності з'явилися ще в 60-х роках ХХ століття (термін уперше обґрунтував у працях І.Я. Лернер). Проблемне навчання в наукових працях І.Я. Лернера, М.І. Махмутова, М.М. Скаткіна розглядається як засіб і технологія розвивальної освітньої підготовки, спрямовані на активне засвоєння учнями знань, формування пізнавального інтересу до навчальної діяльності, залучення до пошуку нових шляхів вирішення поставлених завдань, учнівської творчості й формування вагомих у соціумі рис особистості. Станом на сьогодні цей термін може бути

дефініційований як поєднання розвивального підходу, індивідуальної (особистісної) орієнтованості й інноваційності навчання. Тому, на думку попередніх дослідників, проблемне навчання як творчий процес слугує інструментом вирішення нестандартних навчальних завдань нестандартними методами. Якщо традиційна постановка завдань і їх формулювання перед курсантами для закріплення знань і відпрацювання навичок передбачені «класичним навчанням», то проблемні ситуації – це завжди пошук нового способу вирішення.

Мета статті полягає у виявленні та науковому обґрунтуванні методів реалізації принципу проблемності в методиці навчання англійської мови в ВВНЗ.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи й етапи формування проблемного навчання.

2. Виявити способи реалізації принципів проблемності в методиці англійської мови.

Об'єктом є методика навчання англійської мови в ВВНЗ.

Предмет – методи і способи реалізації принципу проблемності в методиці навчання англійської мови в ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Узагальнивши розробки інших дослідників, можна дійти висновку, що проблемні ситуації – це усвідомлене суб'єктом навчання (курсантом) утруднення в навчальній діяльності, механізми вирішення якого вимагають від нього пошуку нових способів дій. Для подолання труднощів необхідні дві умови:

1. Усвідомлення певного утруднення.

2. Потреба або бажання вирішити це утруднення.

Трудність – співвідношення між об'єктивною мірою складності навчального завдання та когнітивними можливостями курсантів. Поняття «складність» характеризує властивості завдання (їх змістовий склад), а «трудність», крім складності навчального матеріалу, охоплює й пізнавальні (суб'єктивні) можливості курсанта [11]. Тому саме проблемна ситуація допомагає викликати пізнавальну потребу, це водночас створить умови для засвоєння нового матеріалу.

Викликати обумовлену потребу в спілкуванні іноземною мовою можна за допомогою ситуацій, які мають пряме поєднання з буденним життям і найчастіше обговорюваними речами, такими як планування спільних військових навчань, ознайомлення з новітніми зразками озброєння, розроблення військових операцій. Такі проблемні ситуації повинні сприяти формуванню різних думок курсантів і не давати змоги дійти до однозначного рішення. Обговорення таких ситуацій дає змогу порівняти різні думки, викликає в курсанта потребу захистити свою думку, тобто вони можуть навчатися аргументувати свої погляди [2]. Значення таких ситуацій у тому, що

вони стимулюють мовленнєву діяльність. Такі ситуації допомагають зробити процес навчання керованим, тому що сама ситуація безпосередньо націлює думки курсантів у потрібному напрямі пошуку змісту висловлювання.

Створення таких ситуацій передбачає декілька цілей:

- 1) (головна) активізація розумової діяльності курсантів;
- 2) розвиток навичок діалогічного й монологічного мовлення;
- 3) повторення й закріплення певного лексичного й граматичного матеріалу;
- 4) слугує способом перевірки розуміння прочитаного.

Використання ситуацій буде успішним, якщо:

- 1) ситуації дібрані на весь курс навчання;
- 2) дібрані ситуації подаються в системі, що сприяє формуванню вміння логічно, послідовно висловлюватися й забезпеченню переходу від однієї моделі до другої.

Проблемні ситуації можуть бути різного виду:

- 1) проблемно-інформаційні, основані на різному ступені інформованості співрозмовника, коли один співрозмовник щось знає, а інший хоче знати;
- 2) проблемно-спонукальні, коли один спонукає до діяльності іншого;
- 3) проблемно-оцінювальні, коли співрозмовник спонукають до висловлення свого ставлення, своєї позиції [2].

За видом інформаційно-пізнавальної суперечності виокремлюють такі типи проблемних ситуацій:

- 1) усвідомлення учнями недостатності попередніх знань для пояснення нового факту;
- 2) зіткнення курсантів з необхідністю використання раніше засвоєних знань у нових практичних умовах;
- 3) суперечність між теоретично-можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю обраного способу;
- 4) суперечність між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання й відсутністю в курсантів знань для його теоретичного обґрунтування.

За способом подачі інформації проблемні ситуації бувають:

- текстовими (виникають під час осмислення курсантами інформації, що міститься в тексті або графічному матеріалі (у схемах, кресленнях));
- безтекстовими (створюються усно, через матеріалізовану ситуацію – демонстрацію за допомогою пристрою чи природного явища).

За часом вирішення:

- короткочасними (використовують для оперативної активізації діяльності курсантів);
- тривалими (розв'язується не на одному занятті, а через два-три).

Найголовніше значення таких ситуацій полягає в тому, що вони стимулюють мовленнєву діяльність суб'єкта. Водночас вони допомагають зробити процес навчання керованим, оскільки сама ситуація безпосередньо націлює думки курсантів у потрібному напрямі пошуку змісту висловлювання.

Створення таких ситуацій переслідує кілька цілей:

- 1) стимулювання розумової діяльності учнів;
- 2) розвиток мовних навичок, зокрема діалогічного й монологічного мовлення;
- 3) повторення й закріплення певного лексичного та граматичного матеріалу;
- 4) проблемна ситуація може також бути способом перевірки розуміння прочитаного.

Створенню проблемних ситуацій передують кропітка робота, націлена на закріплення мовленнєвих зразків. Використання проблемних методів і ситуацій буде успішним, якщо:

- 1) ситуації підібрані на весь курс навчання;
- 2) дібрані ситуації подаються в системі й послідовно, що сприяє формуванню вміння логічно висловлюватися та забезпечити перехід від однієї моделі до другої [3].

Більш детально розглянемо технології ситуативного моделювання. Такі технології передбачають створення цікавих нетрадиційних ситуацій і постановки чітких завдань, виконуючи які курсанти обов'язково підключають уяву, фантазію, креативне мислення. До технологій ситуативного моделювання належать такі інтерактивні технології, як імітація, симуляція, рольова гра або драматизація. Імітаціями називають процедури з виконанням певних простих відомих дій, що відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Учасники імітації реагують на конкретну ситуацію в рамках заданої програми, чітко виконуючи інструкцію. Курсанти можуть виконувати дії індивідуально або в групах. На закінчення імітації учасники отримують подібний результат, але він не завжди однаковий. Дуже важливо, щоб ці результати обговорювалися. Імітаційні ігри розвивають увагу, навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми.

Щоб провести імітаційну гру, необхідно:

1. Обрати тему для імітації.
2. Чітко спланувати все, що необхідно для проведення імітації, продумати участь у ній усіх курсантів.
3. Надати курсантам максимум інформації, щоб вони могли впевнено виконувати всі процедури й водночас учитися.
4. Перед імітацією зробити невеликий вступ.
5. Заздалегідь продумати запитання для підбиття підсумків [6].

Так, наприклад, під час вивчення теми «Професійні якості командира» запропонована ситуація проведення співбесіди, під час якої курсанти мали

обговорити обрану професію, вимоги, професійні якості командира, особливості поведінки та риси характеру, майбутню платню й інші питання. Після виконання завдання проводилося узагальнення матеріалу та підбиття підсумків.

Курсанти охоче виконують такого роду завдання, оскільки під час таких імітацій вони можуть продемонструвати не тільки свої знання, а й розкрити свій творчий потенціал.

Викладач зобов'язаний під час створення проблемних ситуацій урахувати типові помилки курсантів, щоб їхні знання були більш усвідомленими, міцними й допомогли курсантам подолати неправильні уявлення, навчили робити самостійні висновки, узагальнення тощо.

До основних завдань проблемного навчання належать:

- розвиток мислення, здібностей курсантів, їхніх творчих умінь і навичок;
- виховання активної творчої особистості, яка вміє бачити, ставити і згодом знаходити нестандартні шляхи вирішення нестандартних проблем;
- засвоєння курсантами знань, умінь, які вони самостійно здобули в ході активної пізнавальної діяльності.

За допомогою проблемного навчання на заняттях англійської мови можна:

- виявити індивідуальні схильності й здібності кожного з курсантів у колективі;
- навчити курсантів спостерігати й досліджувати, оскільки в жодному підручнику курсант не знайде надрукованих відповідей на ті питання, які виникають у нього самого під час застосування проблемного методу навчання;
- навчити слухати, чути і сприймати один одного, поважати думку співрозмовника або просто мовця (особливо гарним інструментом може слугувати метод дискурсу або «мозкового штурму»);
- змінити роль викладача (викладач – уже більше не контролер і модератор, як раніше, а вже наставник, радник, джерело інформації, що розділяє загальну відповідальність за результат).

Під час навчальної діяльності викладач, добираючи матеріал, змушений виходити з об'єктивних можливостей навчального матеріалу: його узагальненості, конкретності, системності, складності, умовності, тобто визначає якість навчально-пізнавальної інформації та намагається визначити її подальший вплив на формування сторін особистості курсанта.

Перша умова для організації проблемного навчання – це система структур, що розвиваються. Інакше кажучи, навчальна інформація отримує статус завдання, яке курсант повинен буде розв'язати під керівництвом викладача. Друга умова проблемного навчання передбачає варіативність

вибору способів її рішення. Третя умова проблемного навчання – суб'єктивна позиція курсанта, усвідомлення та прийняття ним мети пізнання й самооцінка наявних засобів для вирішення й одержання результатів.

Отже, сутність проблемного навчання – це формування та подальший розвиток творчих здібностей курсантів шляхом активізації їхнього мислення на базі проблемних ситуацій, які створює педагог під час процесу оволодіння курсантами новими знаннями, вміннями й навичками.

Висновки. Практичні особливості використання проблемного навчання на заняттях з англійської мови у вищих військових закладах проявляються в реалізації технології проблемного навчання під керівництвом викладача. Організація занять передбачає створення проблемних ситуацій самим викладачем та активну самостійну діяльність курсантів щодо їх вирішення, в результаті чого й відбувається творче оволодіння знаннями, навичками, вміннями та розвиток розумових здібностей. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вдосконалення дидактичного забезпечення навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» для реалізації проблемних ситуацій з використання інформаційно-технічних засобів у фаховій підготовці курсантів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бучек Л.С. Активізація розумової та пізнавальної діяльності шляхом впровадження в навчальний процес інноваційних технологій. Нові педагогічні технології в навчальному процесі. URL: http://lyuba0402.blogspot.com/p/blog-page_32.html.
2. Жолобова Н.О. Методика та технологія: види та умови створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/37785.
3. Куца С. Сучасні методи викладання іноземних мов. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/757>.
4. Павленко В.В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. *Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 травня 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. школа Спілки польських вчителів (м. Варшава, Республіка Польща), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. В.О. Огнев'юка ; редкол.: В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, С.О. Сисоева, Т. Леволицький, Е. Хофман. Київ : Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. 204 с. С. 126–134.
5. Проблемність у викладанні іноземної мови. URL: http://uareferat.com/Проблемність_у_методиці_викладання_іноземної_мови
6. Проблемно-розвиваюче навчання. URL: <http://oldrussian.ru/lekcy-a-6-tema-problemno-rozvivayuche-navchannya-temapredmet-zavdannya-pedagogki.html>.